

DOLINA

Odlomek

Matej Bor

Stala je v bregu nad potjo, kamor se je umaknila, da bi ga videla, ko bo šel mimo. Rada ga je opazovala, kadar je bil sam. Bil je čisto drugačen kakor sicer. V samoti se mu je obraz zresnil. Površna, nemirna veselost, ki je bila na njem, kadar je bil med ljudmi, se je umaknila utrujeni resnbnosti, ki je dodala njegovemu obrazu, kar mu je sicer manjkalo: ubranost in odkritost. Tak ji je bil všeč, zato ga je, kadar je le mogla, pričakala kje na samem in mu sledila, ne da bi vedel za to.

Biti sam je pravzaprav tako lepo, da ne vem, zakaj iščem družbo. je premišljala, ozirajoč se po položnem kolovozu, po katerem bi moral priti. Kadar je človek sam, se v njem oglasi še en človek, ki sicer stoji nekje daleč v ozadju in žalosten opazuje nespametne stvari, ki jih počnemo. Pravkar se je oglasil tudi v njej in ji dopoveduje, da je dosti bolj srečna, kakor si misli. Ima štiri in dvajset let, in zaljubljena je. Ni to dovolj, da je lahko srečna? Lahko bi imela dva in štirideset let in prazno srce. Gregor jo ima rad. To ve. Če je ne bi imel, bi ne hodil sem na Polico vsak teden dvakrat, včasih pa tudi trikrat. Gotovo je, da bi bežal pred njo, če bi mu ne bilo zanjo. On pa ne beži, pač pa jo išče tu v teh strminah. In če je ne najde, se ves spremeni. Jeseni ga je preizkusila. Prišel je k njim, pa se mu je skrila v glogov grm za vrtom in gledala, kakšen bo, ko jo bo čakal. Jazen ni bil, pač pa žalosten, to ve, ker so se mu roke, ko jih je položil na kolena, sedeč z mamo na klopi pred hišo, počutile tako same in tuje tam, kjer so bile. Predel jih je. Levico je vtaknil v žep, kakor da nekaj išče po njem, z desnico pa je začel pisati po mizi. Mama je povedala nekaj smešnega in se na glas zasmejala, Gregor pa je samo stresel z glavo, kot je njegova navada, kadar je vesel, vendar v tem, kako jo je stresel, ni bilo veselja, pač pa želja, da bi nekaj vrgel s sebe. Ali bolje, iz sebe. In tisto, kar je hotel vreči iz sebe, je bil strah, da jo bo čakal zaman. Prihitela je izza grma in hlinila začudenje.

»Oh, ti si? Lepo, da si prišel.«

Spet je stresel z glavo, tako močno, da se mu je vrat zašibil.

»Glej jo! Saj sem ti rekel, da pridem. In tudi telefoniral sem ti v zadrugo.«

»Oh, saj res,« je vzkliknila. »Zdaj se spominjam. Štela sem denar. Obračun ni bil v redu, veš, pa sem bila hudo slabe volje.«

Kako znamo lagati, kadar to terja ljubezen od nas. Menda niti sovraštvo, kar se tiče laži, ni tako iznajdljivo, verjetno zato, ker sovraštvo nima toliko veselja z lažjo kot ljubezen. Vsaj njena. Ona tako rada laže, kadar ve, da bo z lažjo privabila resnico na dan. Resnico, da jo ima rad.

— Ah, pogledj, tam doli prihaja. Črno obleko ima. Kaj to pomeni. Mu je kdo umrl? Ali pa — Ne, saj ni mogoče, da bi se oblekel v črno, ker prihaja — smešno, saj niti izreči ne more te besede — Snubit! Kakšna beseda. Kakor da bi oblekla poročno obleko svoje babice! Ravno tako. Ne, še bolj smešno. Posebno v zvezi z njim. Gregor pa snubit! Oh, kako bi stresel z glavo, če bi mu povedala, česa ga je osumila, ko ga je videla v črni obleki.

Počakala bo tu v tem v bregu in ga gledala. To je njeno največje veselje — gledati Gregorja, ko prihaja sem gor po tej poti. Ves dan, ko je sedela v pisarni in seštevala tiste številke, ki pomenijo vole, repo, klaftre, sir, svinje, apno in kaj ve kaj še vse, je mislila na tale trenutek. In zdaj je tu. Njen trenutek in njen Gregor.

Obstal je. Kam gleda? V nebo. Saj res, zelo lepo nebo je nocoj. Svinčeno temen oblak, ki se je ustavil nad Suhorjem in se ne gane. Kakor bi se bal, da onkraj Suhorja čaka nanj kak še večji in še temnejši oblak, ki bi se moral spopasti z njim. Ali pa ga je strah, da bi ne bil več tako čudovit, če bi se premaknil. Osijan od zahajajočega sonca in podoben — komu je že podoben? Seveda, njemu, Gregorju, kadar leže na hrbet v travo in gleda v nebo.

— Da se ni zgodilo kaj hudega, ker ima črno obleko? Ah, ne, če bi se zgodilo kaj hudega, bi se zdajle ne sklonil k tlom, pobral kamna in pomeril proti macesnu ob poti, ki mu je zima nalomila vrh. Tudi zalučal ne bi kamna in pobral drugega, ker je s prvim zgrešil. Gotovo je dobre volje. Kadar je, zmerom pobira kamne, storže ali kar mu pride pod roko, meri z njimi v drevesa in ne odneha, dokler ne zadene. Zdajle je. Spet. In še enkrat.

Plosnil je z dlanmi in jih pomel, da bi odstranil z njih prah in prst ter stopil s kolovoza na stezo, ki se vije ob njem. Spet je obstal in se ozrl proti macesnu. Zatisnil je desno oko in meril razdaljo, ves zatopljen v svoje opravilo, kakor da gre za kakšno izredno važno zadevo. Ko je

razdaljo premeril, je znova pobral nekaj kamnov, si jih zelo skrbno ogledal ter nagnil glavo na stran. Že je iztegnil roko, da bi zalučal kamen, ko si je na vsem lepem premislil.

— Kaj se je zgodilo? Zakaj ne nadaljuje svoje igre? Na kaj se je spomnil? Ali je koga zagledal na poti in ga je postalo sram, da bi ga zalotil pri stvari, ki se z njo zabavajo dečki? Ne, saj ni nikogar nikjer. Razen njega in nje, ki ga opazuje. Mogoče pa je zagledal njo? Ne, če bi jo zagledal, bi daleč iztegnil že tako dolgi vrat, visoko privzdignil obrvi in zaklical, ne da bi dosti pomišljal: »Glejte, glejte, kdo pa je tam! Indijanci! Pa puščice imaš s seboj? In fičafaj, da me poženeš nazaj v dolino?« In potem bi se pognal sem proti temu grmu in zatulil: »Ahú-ahú-ahú!« Ne, ni je zagledal, pač pa je zagledal sam v sebi nekaj takega, da se je hipoma ves spremenil. Iz razposajenega fantalina v moža, ki se je spomnil nečesa zelo nujnega, kar mu narekuje, naj opusti svojo pot in se brž vrne. In res se vrača. Oh, Gregor, nikar!

»Gregor!«

— Gregor?

— Kdo ga kliče?

Bil je tako zatopljen v svoje misli, da ni vedel, ali se mu je samo zdelo ali je res, da ga je nekdo poklical. Ozrl se je naokoli in ko ni nikogar zagledal, se je spustil po bregu navzdol. Ne smem več odlašati, si je rekel. Zdaj ko se mu je posvetilo, kaj je pravzaprav mislil Resnik s tistimi besedami o prijateljstvu, ki zna zanižati na eno oko, če je treba, pa tudi na obe, da je slepoti podobno, mora priti stvari do dna. Liza bo morala počakati do jutri. Da pa ne bi bila v skrbeh zanj, ji bo telefoniral iz Doba v zadrugo. Verjetno bo še tam, ker je sobota in ob sobotah zvečer pregleduje račune. Sirota. Nikoli si ni mislila, da bo morala delati še ob sobotah zvečer v zanikrni kmečkji zadrugi. Čas, ko je sanjala, da pojde na glasbeno akademijo, je že zdavnaj minil. Grobovi, ki vanje pokopavamo svoje načrte, so bolj neusmiljeni kot tisti, kamor pokopavajo nas. Iz teh se ne vrne nihče več, oni drugi pa se odpirajo vsako noč in pokojniki, ki so nam bili včasih tako pri srcu, nas zdaj strašijo. Tudi njega strašijo njegovi pokojniki. Zato dobro ve, kako je z Lizo. Rada se imata mogoče ravno zato, ker imata v sebi vsak svoj grob, da lahko sedeta nanj in govorita o življenju. Pa je res že dokončno pokopal svoje načrte? Liza še zmerom verjame, da bo pljunil v roke, on pa čuti, da v sebi nima dovolj moči, da bi to storil. Desetkrat je že poskusil in desetkrat opustil študij. In če bi poskusil še enajstič, bi tudi enajstič omagal. Kaj bi imel od tega. Zavest, da mu manjka moči, bi ga tako potrla, da bi spet začel piti. In če bi pil, bi delal neumnosti. Neumnosti? Navsezadnje pa je še vprašanje, ali je tisto, kar govori,

kadar je okajen, tako neumno. Resnica, povedana o nepravem času in na nepravem mestu, je še zmerom resnica. In ker je resnica, ni neumnost.

»Gregor!«

— Gregor. Že spet.

— Seveda, ona je. Liza. Kako je upehana. Le kaj se je zgodilo? Se je staremu Rakarju poslabšalo? Ga je zadela kap? Je blagajna v neredu? So jo okradli?

Pohitel ji je naproti.

»Kaj je, Liza?«

»Ah!«

Vsa brez sape se mu je vrgla v naročje.

»Kaj je?«

»Nič, nič. Zdaj je že vse dobro.«

»Se je kaj zgodilo?«

Oddahnila si je in se ozrla vanj s svojimi zlatorjavimi očmi, ki so bile vlažne od solz.

»Zakaj si se obrnil nazaj?«

— To je torej tisto. Seveda se ji mora zdeti čudno, da se je obrnil, še preden je prišel na Polico. Vzel je njeno razburjenje, ki ji je dihalo iz obraza, med svoje dlani in jo poljubil na oči.

»Ne joči,« ji je rekel. »Grem nazaj in ti povem.«

»Si se premislil?« ga je vprašala z glasom, ki je prihajal iz nje, kakor da je kaj hudega zakrivila in da prosi za odpuščanje.

Zavila sta nazaj in se začela na ves glas smejati.

»Ah, kako si me prestrašil.«

Bilo mu je resnično žal in ni vedel, kako naj ji stvar obrazloži, da se ne bi zdela neverjetna. Saj je nazadnje res čudno. Napravil je precejšno pot pa se tik pred ciljem obrnil in šel nazaj.

»Če ti povem, zakaj sem se sklenil vrniti, se mi boš smejala,« ji je rekel, medtem ko sta prišla na vrh rebri, odkoder si videl toliko sveta, da se ti je po mračni soteski, skozi katero si moral sem gor, zdelo kar neverjetno.

»Prav, daj, naj se nasmejim.«

Povedal ji je in res se je zasmejala.

»Ah, zato! In kaj ti mar, če roka roko umiva?«

»Nič, če je čista — ampak čistih rok ni treba umivati...«

»Ne bi rajši sedla in gledala tja dol... S teboj je tako lepo gledati tja dol... Zdi se mi, kot bi bila ta dolina bliže in tudi lepša je.«

»Lepša? Zakaj?«

»Zato, ker jo gledam s tvojimi očmi.«

»In kaj vidiš tam doli?«

Izgubila se je s pogledom nekje v daljavi.

»Majhno hišico, okoli katere bodo rasle tulpe, same tulpe nešteti barv... Najin dom.«

»Najin dom.« se je nasmehnil in obmolknil. Liza pa je rekla:

»In veš, kje bo stal? Tamle dol.«

Stisnila se je k njemu in iztegnila roko, kazaje proti dolini.

»Vidiš tiste tri breste... tam, vrh terase nad reko? Tam, kjer je že vse pripravljeno. Ptički na vejah... murni, mesec, zvezde, veter, sonce in sence, le hišico je treba še postaviti, kar pa tebi ne bo težko, ki se na take stvari razumeš.«

Nenadoma se je zresnila in ga pogledala z zvedavo zaskrbljenostjo.

»Se ti misel na tak dom upira?«

Vrgel je glavo nazaj in se zasmel.

Res je, zasmel se je, a v njegovem smehu je bil tudi odgovor: on ne verjame, da bi mogel kdaj stati njun dom pod tistimi tremi brestmi... Škoda... Če bi verjel, bi stal. Tako pa —

Spustil je njeno roko, ki jo je prej stisnil, kot bi se ji hotel s tem opravičiti za ta svoj smeh, oziroma za tisto, kar je skušal z njim prikriti, ter pobral suho vejo.

»Jo vidiš? To sem jaz. Če stopiš nanjo, takole,« veja je zahreščala pod njegovim čevljem, »se ne upogne, pač pa zdrobi.«

Zamašila si je ušesa. Ni ga hotela več poslušati, zakaj v njegovem glasu je bilo toliko resnične prepričanosti o tem, kar pravi, da ji je postalo slabo. Da, v glavi se ji je zavrtelo in če ne bi zamašila ušes in zamižala, bi od vrtoglavice omahnila. Tako pa je le ostala na nogah in ponavljala v gluho temo, ki si jo je ustvarila sama: »Ne, saj ni res. Ni, ni, ni.«

»Pa vendarle je,« je slišala njegov glas, ko se je vrnila iz svoje teme.

»Ni!« je vzkliknila in se ga oklenila z obema rokama. »Ti si človek, ki ima še vse pred seboj.«

»Razen tistega, kar ima že za seboj,« se je spet zasmel. Ne grenko, temveč veselo, prav zares veselo — tak je bil — in potem dodal: »Greva. Telefonirati moram Resniku, naj me počaka doma.«

»Nocoj?«

»Nocoj, seveda.«

»Zakaj si oblekel to črno obleko?«

»Zato, ker so vse druge zanič,« se je zasmel kot prej. »Siromaka, ki nosi mašni gvant ob delavnikih, se ogni — ta bi gotovo rad kaj na posodo.«

Tako sta prišla do združnega doma. Kadar je Gregor prišel do te stavbe, ki je bila napol podobna skednju napol pa šoli brez oken in vrat,

je vselej obstal in se zagledal vanjo kot v čudo, ki mu ne ve imena, potem se je s kretnjo, ki je razodevala sveto grozo pred tem, kar vidi, prekrizal ter zamomljal skozi nos: »Saneta simplicitas, ora pro nobis.«

To je bil že pravi obred, ki mu ni nikoli ničesar odvzel ne pritaknil. Danes pa se je pregrešil zoper lastni ceremonial in običajnim besedam dodal: »Prikazen iz sanj... o socializmu na vasi. Ali že imate televizijo?«

»Že.«

»Kje?« je vprašal in jo ošinil s svetlim, zvedavim pogledom, kot običajno, kadar se mu je zdela kakšna stvar posebno imenitna. »Spodaj v kevdru?«

Prikimala je.

»Seveda, spodaj... Zgornje prostore ima podjetje iz Ljubljane, ki je pomagalo ta dom dozidati. Brez njih bi bil še danes tam, kot je bil: v začetni fazi.«

To je povedal mlajši človek, ki se je medtem pripeljal do njiju na mopedu.

»Glej ga!« je vzkliknil Gregor, ki se je znal kot otrok razveseliti vsakega srečanja s starim znancem. »Si res ti? Te še niso predelali v direktorja, da se voziš okrog na temle prdecu? Za pol litra pa boš vseeno dal, če hočeš, da zastavim kako besedo zate na rauberkomandi, oziroma okraju, kot se ji tudi pravi.«

»Boš res šel noter?« mu je dejala.

»Samo toliko, da temule navijaču cen navijem ušesa. Greš tudi ti?«

»Ne, jaz te počakam v pisarni. Če hočeš telefonirati...«

»Koj pridem za teboj... Koj«, je rekel in se pognal po stopnicah v gostilno združnega doma s tako vnemo in lahkotnostjo, da jo je zaskrbelo zanj. Če bo začel krotati, ne bo znal nehati in potem — Ne, saj ne bo, si je rekla. Obljubil je, da pride in ta obljuba bo njegov angel varuh.

Sedla je za svojo pisalno mizo in poslušala glasove iz gostilne. Kadar je prišel Gregor, je tam zmerom vse oživel. Bil je domačin v tem kraju. Po očetu, ki pa se je že v mladih letih preselil v mesto in tam odprl krojaško delavnico. Gregor pa je bil tu vseeno kot doma. Tikal se je z vsemi, mladimi in starimi, in za vsakogar je imel v zalogi primerno besedo. Za otročad, ki ga je ravno tako rada imela, pa tudi dolge zgodbe o kačah klopotačah iz polivinila, ki se je neprestano trgal, da so bile kače zelo zelo hude na producenta in ga nazadnje iz maščevanja požrle, vendar ne za zmerom, ker nikoli niso izgubile vere v človeka, čeprav je imel še toliko slabosti in napak; pa o šipku, ki so ga požgali in napravili iz njega fajfo za dedka Mraza in ko je dedek Mraz fajfo

kadil, se je les žgal, smrdel in dražil dedka Mraza v nos, da je strašno kihal... tako kihal, da mu je brada odpadla in ga je bilo potem pred otroci strašno sram; pa o klobasi, dolgi teden dni... in ko so otroci vprašali, kako dolga je taka klobasa, jim je skrivnostno dejal, da je to državna tajnost, ki je ne sme izdati.

»Slava! Slava! Slava!« je zaorilo več glasov v gostilni. Spet eden izmed Gregorjevih obredov. Kadar zvrne tri kozarce zapored, ne da bi se jih dotaknil z roko, zaori vsa družčina: »Slava, slava, slava!«, potem mora Gregor vstati in povedati kaj smešnega. Tudi zdaj je vstal. Kdo ve, kaj govori?

»Fantje, bi radi, da vam povem kaj pametnega ali kaj neumnega? Za drugo nisem v zadregi, zato bo najbolje, če vam postrežem s tem, kar imam, se pravi, z neumnostjo. Prva neumnost: ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe. Če bi ljubil svojega bližnjega kakor samega sebe, bi se mu slabo godilo. Včasih bi butal z njegovo glavo v zid. Kdo želi, naj bi ga ljubil? Nobeden? Pa ženske, kje je katera, da mi odgovori? Sicer pa preidimo k drugi neumnosti: gorje kdor nima doma, kdor ni nikjer sam svoj gospod... Kdo še verjame tej pesmici? Odkar imamo stanovanjske skupnosti, menda nobeden več. Tretja neumnost: svoboda zlata. Če bi bila svoboda zlata, bi se ji slabo godilo, ker bi jo začeli izvažati čez mejo. Tam pa je, kakor veste, toliko sovražnikov svobode zlate, da bi bilo kmalu po nji.«

»Izgini!«

— Kdo pa naj bi bil to? Ozrl se je proti vratom. Seveda, nihče drugi kot on: Gaber, ta podlasica!

Izpil je kozarec do dna in ga položil predse tako, da je bilo v tišini, ki je nastala, razločno slišati, kako je steklo udarilo ob les nepokrite mize. Z Gabrom sta se poznala že dolgo: prvič sta se srečala zadnjo pomlad vojne, ko so ga Gregorjevi fantje prignali v štab kot mobiliziranca, ki bi mu bilo dobro potisniti puško v roko, da bi kaj prispeval ne le za nemško, temveč tudi za našo stvar. Puško je res dobil, pa se je z njo bojeval bolj zoper srnjake in podobne sovražnike človeštva kakor zoper Nemce. Po vojni pa se je znašel še bolje: postal je gospodarstvenik in politik v okrajnem merilu, ki je predstavljal ne le sebe, temveč tudi ljudsko oblast. In ta ljudska oblast je stala zdaj tam pri vratih, res je, da nekoliko vrtoglava, deloma od uspehov, ki jih je imela za seboj, deloma od pijače, ki jo je imela v sebi, in z očmi pobliskavala proti Gregorju.

Kaj storiti z njo, je pomislil in še preden je našel odgovor, rekel: »Kaj te je prineslo sem gor?«

»Izgini!«

»Bom — če mi pokažeš, kako se to stori.«

»Še zmerom stari šaljivec.«

»Še zmerom, kot vidiš. Ti pa še zmerom stari pezdè.«

Gregorjevi možje so se zakrohotali, Gaber pa je stopil korak naprej in prisedel.

»No, vidiš, da se vas ne bojim.«

Gregor je zatopotal z nogami po tleh. Gabra je kar vrglo v zrak, kot da je eksplodirala mina pod njim. Omizje je spet bruhnilo v smeh. Ko se je smeh polegel, je Gregor nalil kozarec in ga potisnil pred Gabra: »Ná, da si dušo privežeš.«

»Če jo še ima...« je menil stari Pretnar in navihano poškilil čez svoj kozarec.

»Nekaj mu je je še ostalo: ta slabši del, ki ga ni mogel spraviti v denar,« je rekel Gregor in zvrnil kozarec do dna. Tudi Gaber je izpil.

»O kakšnem denarju govoriš?«

Pijan je bil in je vso svojo preostalo treznost porabil za to, da je pijanost skrival. Imel je velike, težke roke, ki je z njimi rad tolkel po mizi in vtepal ljudem v glavo dnevne politične parole. Zdaj, ko je čas administrativnega aktivizma minil in je njegova politična veljava splahnela tako daleč, da je bil le še gradbeni referent na občini, menda zato, ker je bil nekoč tesar in končal po vojni nekakšen tečaj, pa je z njimi tudi potrjeval načrte za novogradnje in nanje pripisaval z okornimi črkami svoje pripombe. Največkrat: »Zanič. Sranje. Kozlarija,« in podobne izraze strokovnega negodovanja.

»O kakšnem denarju?« je ponovil.

Prejemal je kuverte od investorjev, ki so hoteli imeti od njega kake ugodnosti, in zdaj so mu te kuverte pogledale iz oči.

»O tistem, ki ga rad zapravljaš, pa nerad misliš nanj.«

Takrat se je Gregor spomnil Resnika in njegove besede. Vstal je, da bi mu šel telefonirat, Gaber pa ga je trdo prijel za rokav in ga potegnil k sebi, da se je Gregor zamajal. To ga je razdražilo.

»Ti, pazi, kaj počneš.«

Gaber se je zarežal.

»Kaj počnem?«

»Neprevidne stvari.«

»Ho — ho — ho!«

»In tudi preglasen si.«

»Ho — ho — ho!«

Gregor je sunil v stol, na katerem se je gugal Gaber, s tako silo, da ga je vrglo z njega.

Preden se je pobral, je minilo toliko časa, da je mogel Gregor oditi k Lizi v pisarno. Sedela je za mizo s komolci naslonjenimi nanjo in z glavo med dlanmi ter jokala.

»Zakaj jočeš?« jo je vprašal, vendar ne tako obzirno, kot je želel, ker ga je pogled nanjo navdal z občutjem, ki ni bilo jeza, je pa bilo jezi toliko podobno, da se je zdrznil. Zakaj jeza ob dragem človeku, ki je žalosten? Pa ne zato, ker je žalost dragega človeka nekaj, kar jemlje tebi pravico do veselja? In če je tako, ali je ljubezen res kaj manj sebična kot sovraštvo? Če pa ni, zakaj naj bi bila boljša kot njeno nasprotje? Ne, saj ni jezen nanjo, ker joče, le prizadet, in to tako, da ga ta prizadetost navdaja z neugodjem, ki mu je nocoj, ko je prišel na Polico, da bi se veselil z njo, toliko bolj neprijetna. Navsezadnje pa, si je očital, mar nisi kriv ti sam teh solzá? Če ne bi bil šel v gostilno in jo pustil samo, komaj sta se srečala, bi teh solzá ne bilo. In če jih ne bi bilo, bi tudi ti ne mogel biti nejevoljen zaradi njih. Pa saj ne joče zato... pač pa zaradi tiste hišice, obdane s tulipani nešteti barv. In kaj zato, mar ne sme imeti tudi ona svojih sanj? Sme — le jokati ne sme zaradi njih. In zakaj ne? Ker njen jok tebe draži? Ja, zato!

»Kaj ti je torej?« je ponovil, ne da bi se ji skušal približati, deloma zato, ker ga je še vedno navdajalo, kar je bilo jezi podobno, deloma zato, ker je čutil, da mu je ton, s katerim je izgovoril svoj »torej« vzela pravico do njene bližine. Ta občutek, da mu je njegova grobost vzela pravico do nečesa, kar mu je bilo nadvse dragoceno, ga je vznemiril. Želja, da bi si znova pridobil to pravico, ki jo je tako lahkomišlno zapravil, mu je omehčala grlo in glas.

»Si huda name?« ji je rekel in stopil k nji, ki je še vedno sedela za mizo tako kakor prej, le da ji je glava zdrknila še globlje med dlani.

Dotaknil se je njene rame, ki je ostala neobčutljiva za njegov dotik. To ga je znova pahnilo v prejšnje razpoloženje. Rekel ji je hladno: »Je telefon v redu?«

Pokimala je z glavo, zagvozdeno med dvoje zapuščenih, onemoglih dlani, ne da bi se ozrla vanj. Obšla ga je želja, da bi premagal odtujenost med njima s tem, da bi to odtujenost osmešil. Stopil je k telefonu in dvignil slušalko.

»Halo, kdo tam? Liza Rakarjeva? Čudno, mislil sem, da je tu. Recite ji, prosim, da bi mi zelo ustregla, če bi hotela priti k telefonu. Ne more? Mogoče pa jo le kako pregovorimo.«

Lizina glava se je počasi dvignila. Njene oči so poiskale njegove. Skozi solze ji je posijal smeh, ki se ni še povsem osvobodil žalosti in je bil zato še očarljivejši. Stopil je k nji in jo poljubil na oči. Ona pa je

vzela njegove roke v svoje, jih nekaj časa gledala in potem rekla: »Lepe roke imaš.«

»Ti pa noge. Jih smem pobožati?«

»Ne, tu ne«, osvobodila se ga je in vstala. »Boš zdaj telefoniral?«

»Grem, ko mi poveš, zakaj si jokala.«

»Saj nisem jokala.«

»Kaj pa?«

»Cmerila sem se.«

»In zakaj si se cmerila?«

»Zato, ker sem trapa.«

Zavila se je v tančico razigranosti, da ne bi videl skoznjo njene resnobe, ki bi ju utegnila znova odtujiti. Prijel jo je za mezinec in ga ponesel k svojim ustnicam.

»Kaj delaš?«

»Poljubil ga bom.«

»Ah,« se je zasmejala.

»Ta mi je med vsemi tvojimi prsti najbolj pri srcu.«

»Ker je najmanjši?«

»Verjetno. In ker je tako plašen.«

»Plašen?«

»Prej, ko sem prijel za telefon, se je skrtil v tvoje lase in drhtel. Se me boji?«

»Tebe ne.«

»Koga pa?«

»Mene. Kadar sem sitna in huda, ga denem med zobe in grizem. To pa boli, veš.«

»Verjetno,« je rekel in jo poljubil.

Izvila se mu je.

»Nisi prišel telefonirat?«

»Pravzaprav —«

»Čakaj, poiščem ti številko.«

Povedal ji je številko in Liza je zavrtela telefon. Ni si mogel kaj, da ne bi stopil k nji in ji ponagajal. Kadar ji je nagajal pri delu, se ga je otepala s tako prepričljivo vnemo in ihito, da ji je privrela vsa kri v obraz, ko pa ni odnehal, jo je posilil smeh, ki je bil tako razposajen in neukrotljiv, da se mu ni več upirala, temveč prepustila na milost in nemilost. Rad jo je gledal, kadar se je tako smejala. Takrat, se mu je zdelo, je bila najbolj podobna tisti Lizi, ki jo je iz kdo ve kakega razloga skrivala pred svetom pa tudi pred njim. Ta smeh je razmetal z nje njeno zadržanost, razsodnost, plašnost in vse tiste predstave o spodobnosti, ki jih je sicer tako skrbno negovala in se skrivala vanje. Smejala

se je z vsem telesom in vso dušo. Smeh je podrl meje med njima in praznoval zmago s tako neugnanostjo in razsipnostjo, da je nazadnje zmago zapravil. Telo in duša sta se spet ločili in iz njenih oči, še solznih od radosti, je pogledala utrujenost in začudenje, da je bila taka združitev sploh mogoča. Z začudenjem pa je gledala iz njih tudi komaj opazna osramočenost.

Tudi to pot je bilo tako. Ko je njen smeh onemogel, se je naslonila ob omaro in se zagledala vanj z očmi, še solznimi od smeha: »Le kaj si moraš misliti o meni? Ta moj smeh. Se ti zdi to normalno?«

»Bolj kakor tisto, kar mu ne da na dan.«

»Strah pred ljubeznijo?«

»Se je bojiš?«

»Včasih.«

»Zdajle?«

»Ne, zdajle ne!« je rekla in se mu ovila okoli vratu počasi in previdno, kot bi imela opravka s kako nežno in krhko stvarjo, ki bi se utegnila zdrobiti, če bi ravnala z njo manj obzirno. Potem je zašepetala: »Pojva kam odtod... iz tega nesrečnega doma...«

»Grem, samo telefonirati še moram,« ji je odgovoril in se ji skušal izviti. Liza pa ga je še tesneje objela in se mu s svojim zlatorjavim pogledom zazrla naravnost v oči.

»Ti si v skrbeh. Je kaj resnega?«

Tedaj je zunaj nastal hrušč in trušč. Gregor je stopil v vežo. Tam sta stala Pretnar in Gaber in drug drugemu grozila.

»Prekleti cigan!« je rjovel Pretnar, »pil si na moj račun, lagal pa ne boš!«

Gaber se je umaknil proti vratom in od tam zavpil: »Pa vseeno drži, kar sem rekel! Prašiča si zaklal na skrivaj in na črno posekal deset klafter smrekovega lesa.«

»Okradla sta fabriko za tri tone cementa, kakor je amen v očenašu!«

Gabru se je čelo orosilo. Izbuljenih oči, polnih togote, ki pa ni mogla povsem prikriti strahu, potuhnjenega pod njo, je malo manj kot zacvilil: »Kdo je okradel fabriko?«

»Ti in Sirnik!«

»Kakšen Sirnik?«

»Pa Sernik, če ti je tako bolj všeč,« je med smehom ostale družčine, ki se je nagnetla med vrati, dejal Pretnar in še dodal: »Pa ne le za cement, še za marsikaj drugega! Nikar ne misli, da smo Bog vse vidi in Bog vse ve.«

»Jaz ne verjamem v Boga!« ga je presekal Gaber, ki mu je ta izjava pomagala, da se je za hip otresel nelagodnosti, s katero ga je navdal

Pretnarjev očitek, ker se je zavedal, da gre zdaj za načelno stvar. Pretnar pa je menil: »Jaz pa verjamem, pa tudi na človeške oči nekaj dam. Tudi te vidijo marsikaj, Gaber, marsikaj.«

Gabru se je obraz spačil.

»Če zineš še eno tako —«

»Kaj bo potem?«

Pretnar je stopil pred Gabra, iztegnil dolgi vrat tako, da se je malo manj kot zadel z nosom ob Gabrov nos in ponovil: »No, kaj bo?«

»Gobec ti razbijem!«

»Pa ga razbij, če si upaš. Tu ga imaš. Mahni! Zakaj ne mahneš? Te je strah? Mene ni. Pogledj, kako se to napravi. Takole, vidiš, prijatelj!«

Pretnar ga je udaril s pestjo v obraz in ko mu ni odgovoril, ga je udaril še enkrat.

»Hohoho!« so se zasmeljali gledalci. »Ta pa zdrži več, kot smo mislili.«

Tedaj je Gregor opazil, kako je Gaber segel v žep in iz njega potegnil revolver. Stopil je bliže in mu rekel: »Spravi to.«

Gaber se je obrnil proti njemu in ga lopnil z revolverjem po glavi. To, da se mu je ulila kri, je Gregor še vedel, kako je onemu iztrgal orožje, kako je planil za njim, kako so ga potem obstopili in tolažili, češ, nikar se ne sekiraj, saj ni nič hudega, če si ga malo prestrašil, drugega tako ni bilo, ker je še pravi čas skočil čez škarpo pred domom in od tam v goščavje — vse to pa je ostalo v spominu kot odlomek iz morečih sanj.

»Ah, saj res,« ji je rekel in se zravnal na zofi v njihovi dnevni sobi. »Šele zdaj sem se spomnil. Ali sem telefoniral ali nisem?«

»Ne,« mu je rekla in ga pridržala, ker se mu je od oмотice, ki mu je ostala po udarcu, še vedno vrtelo v glavi. »A zdaj ne misli na to. In ne govori. Še zmerom krvaviš.«

»Krvavim? Zakaj?«

Pogledala ga je v strahu. Kaj je z njim? Mu je udarec vzel spomin? je pomislila in oprezno vprašala: »Gregor, te zelo boli?«

»Kaj naj bi me bolelo?«

»Mar ne veš, da te je Gaber udaril?«

»Gaber? Ah, saj res... O, seveda, spominjam se. Vsega se spominjam...«

Tedaj je stopil v sobo njen oče. Obstal je pri vratih, tako da ga je lahko opazoval, ne da bi on to vedel. Ni maral, da bi ga kdo opazoval. Ali zato, ker se je bal, da bi utegnil odkriti na njem kaj takega, o čemer je mislil, da je bolje če ostane prikrito? Mogoče. In kaj bi moglo to biti? Človek, ki ga je igral, je skrival človeka, ki igra. Vendar kakšen naj bi bil ta človek? Silovita, brezosebna poglobljenost v bistvo stvari, to naj bi bila njegova poglobljena lastnost. Pisal je — že odkar je bil v pokoju —

svoje misli v veliko, v črno usnje vezano knjigo, ki jo je skrival pred njo, a le na videz. V resnici pa je želel, naj bi brala njegove velike misli, ne toliko zato, da bi se ravnala po njih, pač pa zato, da bi znala ceniti njega, ki jih je s svojo pokončno, malce secesijsko okrašeno, pa vendarle nerazločno pisavo zaupal svojim v črno usnje vezanim bukvam. To, česar se je najbolj bal, je bila možnost, da bi njegova hčerka ne verjela, da je njen oče resnično izreden in pomemben mož, ki se mu je zgodila grda krivica, ko so ga proti njegovi volji odrinili, še preden je mogel zaključiti svoje delo na inštitutu. In še nečesa se je bal: samote, ki bi jo moral prenašati v svojem od sveta odmaknjenem svetišču brez dveh svečenic. To sta bili ona in mama. Ko se je moral zaradi denarnih težav sprijazniti s tem, da je šla Liza v službo v zadrugo, je zbolel. Ležal je teden dni s hudo vročino in bledlo se mu je. Zahteval je, naj mu streže ona, ko pa mu je mama povedala, da ne more, ker je v službi, je vstal in ves dan, kljub temu, da je imel vročino, sedel za svojo pisalno mizo, za katero je napravil načrt sam, ko je bil še asistent v Monakovem ter pisal, gledajoč skozi okna steklene verande v dolino. Zmerom jo je obhajal nekak čuden občutek, kadar je brala njegove misli. Če bi vedel zanj, bi bil hudo prizadet. Ta njen občutek je bil še najbolj podoben osramočenosti: skušala ga je premagati, a vse zaman: ta občutek je bil v nji, pa naj si je to priznala ali ne. Ne, da bi njegove misli ne bile zanimive, celo globoke in nenavadne, a že samo dejstvo, da jih piše zato, da bi jih ona občudovala, jim je v njenih očeh jemalo vso vrednost.

Gledal je Gregorja, ki je ležal na zofi, ne da bi ga opazil. To je očetu dalo dovolj časa, da se je zbral. Bil je razburjen. To je videla po tem, da je vzel iz telovnika svojo zlato uro in jo začel navijati, čeprav ni bil čas za to. Kadar jo je navijal ob kakem drugem času kot ob devetih in pet in trideset minut, preden je šel spat, je vedela, da bodo imeli težave z njim. Ali bo dobil srčni napad ali pa ga bo simuliral in če mu bo kdo s čimerkoli pokazal, da mu ne verjame, se mu bo maščeval s tem, da bo nehal simulirati ter resnično zbolel.

»Pojdi, prinesi mi kozarec vode,« je rekel in sedel na brezupno dolgočasen in nekomoden poznobaročni stol ob nedokončanem kaminu. Gregor ga je tedaj opazil.

»Oprostite, gospod profesor,« je rekel in skušal vstati.

— Gregor mu je ime in menda ima zdaj službo risarja pri nekem gradbenem podjetju tam spodaj v dolini. Riše. Lepa kariera, če se pomisli, da je bil nekoč, zadnja leta pred vojno, njegov študent. In ne slab. Med najboljšimi je bil, če ne najboljši. Potem ga je potegnila vojna s seboj, po vojni pa bog vedi kaj vse, da se ni več vrnil na fakulteto dokončat, kar je tako dobro začel.

Nekega dne pa je prišel k njemu, ko je bil on že odrinjen in upokojen. Potrkal je tako tiho na njegova vrata, da si je Rakar mislil, najbrže bo kak berač. V teh hribih jih je še nekaj, kot spomin na čase, ki so šli in se vračajo le še v obliki beračev. Potem pa je zagledal tega človeka. Tudi on je držal klobuk v rokah kot berač, na ustnicah pa je imel nasmeh novega sveta. Malce predrznosti je bilo v njem in zagrenjenosti, ki se izdaja za sprijaznjenost z danimi dejstvi, katerih naša osebna prizadevanja ne morejo spremeniti.

Čakal je nekaj trenutkov, nato pa je Rakar slišal glas, ki se mu je zdel znan in mu je bil celo ljub: »Gospod profesor, me ne poznate več?«

»Saj... saj... Lemež, če se ne motim.«

»Ja, Gregor Lemež,« se je nasmehnil. »Prišel sem na Polico, kjer sem na pol doma in ko sem slišal, da zdaj živite tu, sem si mislil, zakaj ne bi obiskal svojega profesorja, čeprav sem faliran študent.«

Ravno tako je rekel in Rakarju je bilo všeč, da zna tako naravnost govoriti o samem sebi.

Ljudje imamo, je premišljeval, če sploh kaj imamo, dar za prikrievanje resnice pred samim seboj. Iznajdljivosti v tej igri nam nikoli ne zmanjka. Če ni drugače, pokličemo na pomoč celo resnico samo, da se bori zoper samo sebe. Kakor jo je on, ko so ga odrinili. Rekel si je: Tvoja pomembnost ostane pomembnost v samoti ali med ljudmi. To je bilo res. Res pa je tudi bilo, da se je začela ta njegova pomembnost, odkar je bila v samoti in je imela več časa za to, ogledovati v strožjem zrcalu kot poprej, in ko se je ogledovala leto, dve leti dni, je prišla do spoznanja, da je manj pomembna, kot si je mislila doslej. Iz bojazni, da ne bi spregledali to tudi drugi, se je jela oblačiti v še slovesnejša oblačila kot dotlej. Eno od teh oblačil, v katere se je najraje odevala, je bila slovesna odtujenost vsemu, kar ga je obdajalo. V tem oblačilu se je počutil najboljše, čeprav je vedel, da to njegovo okolico moti. Le to mu ni bilo všeč, da moti tudi Lizo. Kadar se mu je skušala približati, ne kot hčerka očetu, temveč kot človek človeku, se je vselej razveselil, a že naslednji hip je bil jezen sam nase, ker njenega približevanja ni sprejel kot človek, ki si želi človeka, temveč kot modrec — trenutno nastopajoč v podobi njenega očeta — ki mu je bližina ljudi odveč, ker se počuti bolje v družbi svojih spoznanj in razodetij, ki so mu ljuba ravno zato, ker običajnim ljudem niso dostopna.

Očital si je, da igra pomembnost, namesto da bi bil resnično pomemben. Resnično pomemben pa bi bil le, če bi se znal sprijazniti s svojo nepomembnostjo. Če bi to znal, bi se začel ukvarjati s kako zelo preprosto stvarjo: na primer z vrtom. Okoli hiše je vrt, ki ga nihče ne ne-

guje, dasi bi bili vsi zelo zadovoljni, če bi rasle rože na njem. Zdaj raste trava in med plevelom nekaj solate, čebule in peteršilja, ki jih pride vsako pomlad posejati in zasaditi neka strašna ženska, ki jim riba tudi pod in pere rjuhe. Ostalo perilo pere njegova žena sama in potem z rembrandtovsko resigniranim obrazom dolgo ogleduje od luga prizadete roke. A ona je vsaj resnična v tej svoji prizadetosti, medtem ko je on v svoji slovesni odtujenosti od vsega, kar ga obdaja, neresničen in izmišljen.

Tak je bil tudi takrat, ko je s kretnjo, ki je pomenila, da je vesel obiska, čeprav se le s težavo odtrga od dela, povabil Gregorja v svojo delovno sobo.

»Sedite,« mu je rekel in mu poslal iz svoje daljave prijazen nasmeh, ki je proti njegovi volji izdal, da ga je obisk prijetno presenetil.

»Prosim,« je odgovoril Gregor, iskaje mesto, kamor bi odložil klobuk. Ko se mu je zdelo, da ga je našel na pisalni mizi ob njegovih papirjih, ga je položil tja, in kot da se je z njim otresel tudi zadrege pred svojim profesorjem, vrgel glavo nazaj ter se ozrl po sobi.

»Lepo imate tu. In varni ste.«

»Pred kom?«

»Pred ljudmi.«

»Ne vedno.«

»Kakor danes, ko sem vas jaz zmotil v vašem zatišju.«

V Gregorjevem glasu, ki si je prizadeval biti kar se da spoštljiv, je bilo tudi nekaj ljubeznive ironije. Vsaj zdelo se mu je tako, zato ga je vprašal vljudno, a hladno: »Kaj vas je prineslo?«

»Domotožje po arhitekturi,« je rekel dosti bolj prisrčno kot prej. »In po vas.«

»Po meni?«

»Imel sem vas rad,« je rekel. »In še nekaj, bal sem se vas. Ne čutite, da sem še zdaj v zadregi pred vami?«

Zasmejal se je in znova ozrl po sobi.

»Kako da ste se umaknili tako visoko? Vam tam spodaj ni všeč?«

»Ne,« mu je odvrnil rezko. »In zdaj povejte, kaj vas je prineslo sem k meni? Res samo nostalgija arhitektura?«

»Samo nostalgija po arhitekturi.«

Iz njegovih besed je zvenela želja, da bi mu priznal pravico govoriti o nečem, do česar je to pravico izgubil. Rakar je to čutil in mu ustregel.

»Lepo, da ste prišli,« mu je dejal. »Imate namen dokončati študij?«

»Pravzaprav...«

»Glejte, da boste živeli kot človek, pa boste lahko živeli tudi brez arhitekture. Kaj delate zdaj?«

Gregor se je nasmehnil.

»Zdaj? Hm... Grešnike preganjam.«

»Grešnike? Kakšne grešnike?«

»Vsake sorte.«

Nekaj trenutkov sta gledala drug v drugega brez besed, Gregor z izrazom prijazne lokavosti, uživajoč nad začudenjem, ki ga vzbuja, Rakar z izrazom tope užaljenosti. Prijel je za naslanjač stola in ponesel dlan, ki jo je ob njem ohladil, na sence svojega strmega in nemirnega čela.

»Pa ne da bi hoteli s tem reči, da ste —«

Rakarju je jezik zastal, kot da se ne upa čez spodtikljivo in nespodobno zapreko, ki je tako iznenada zrasla med njim in njegovim bivšim študentom

»Seveda, ravno to...«

»In kako vruga ste prišli tja?«

Rakarjev glas je postal raskav kot koža na njegovem obrazu. Da, tako je bilo, kot da je ta koža, vsa vela, zgubana in naveličana grobih in neprijetno štrlečih kosti, spregovorila in ob lastnem glasu še bolj prebledela.

»Tako kakor marsikak partizan,« je rekel Gregor, ne da bi mu z obraza izginil izraz prijazne lokavosti. »Iz herojev smo postali policaji in se pri tem kar dobro počutimo. Le eno me skrbi — da ne bi postal iz policaja spet heroj.«

Prijazna lokavost se je umaknila veselosti, ki nas obide, kadar se poigramo z nevarno, a zanimivo mislijo.

Rakar se je vzdignil s stola in hodil nekaj časa po sobi, prijemajoč se spotoma za razne predmete in z dlanjo prenašajoč njihovo hladnost na senca, kjer mu je mrgolelo kot po mravljišču. Ko je prišel spet k sebi, se je od daleč ozrl proti Gregorju ter ga dolgo časa gledal.

»Torej niste prišli samo zaradi nostalgije po arhitekturi.«

Gregor se je samo nasmehnil.

»Potemtakem tisto moje pismo še ni pozabljeno?«

»Ne.«

»In kaj če je res, kar pravim v njem?«

Gregorju se je čez levo oko spustila nekam starikava težka veka in ga do polovice prikrila. Izpod nje je zrla v Rakarja siva radovednost, ki se je izdajala za brezbriznost.

»Gospod profesor,« je rekel zelo vljudno, celo preveč, da bi mu mogel Rakar verjeti, »jaz ne pravim, da ni.«

»Ne?«

»Ne.«

»In zakaj ste potem tu?«

»Zato, ker mi je bilo tako naročeno. Vendar s tem naj bo to — no, recimo, zasliševanje — tudi končano.«

»Torej zbogom.«

Stopil je k vratom in jih odprl: »Prosim.«

In zdaj je ta človek, ki ga je takrat prišel zasliševati v zvezi s pismom, v katerem je Rakar med drugim zapisal, da je voda včasih motna že pri izviru, ne šele tam spodaj, kamor teče, ležal na njegovi zofi z obvezano glavo, medtem ko mu je njegova hčerka stregla tako vdano in zaskrbljeno, da je Rakarju postalo nelagodno, kot da se pred njim dogaja nekaj nespodobnega. In celo žaljivega. Vsaj zanj.

Kaj naj stori? Najbolje bo, da se umakne v svojo sobo in zapiše v dnevnik neko misel. Čemu ti novi ljudje toliko pijejo? Iz veselja nad tem, da spreminjajo svet ali iz žalosti, da ga spreminjajo tako zaletavo in nevesče?

Da, ravno to mora zapisati. Ravno to.

Vendar ko je prišel v svojo sobo, ni zapisal ničesar. Sedel je ob pisalni mizi in gledajoč v dolino, ki je ležala tam spod, poslušal glasove iz dnevne sobe. Gregor se je kljub rani na glavi smejal.